

NAVOIY IJODINING XORIJD A O`RGANILISHI

Хужаев А

O`zbek xalqining buyuk mutafakkiri va shoiri, davlat arbobi hazrat Alisher Navoiy ijodi o`zigacha bo`lgan asarlardagi so`z san`ati obidalarining hamma yaxshi xususiyatlarini rivojlantirgan, o`zbek adabiyotini yuksaklikka ko`targan durdona asarlar bilan boyitgan bebaho siymodir. Sharq she`riyatida mavjud deyarli barcha janrlarda o`zbek tilida badiiy yuksak asarlar yaratib, o`zbek tili va adabiyotining boy imkoniyatlarini namoyish etdi, uning jahon so`z san`atidagi maqomini tayin qildi.

Navoiy yaratgan buyuk adabiy meros qadimiy Rim shoiri Horatsiy aytganidek, “Qo`l bilan yasab bo`lmas haykal”dir. Agar Dante “Ilohiy komediya”, Petrarka Lauraga bag`ishlangan she`rlar to`plami, Bokachcho “Dekameron”, Rable “Gargantuya va Pantagryuel” va Servantes “Don Kixot” romanlari, Shekspir o`lmas p`esalari bilan dunyo adabiyoti xazinasini boyitgan bo`lsalar, Navoiy yaratgan “Chor devon”, “Devoni Foniyy”, “Lisonut-tayr”, “Xamsa” besh dostonining har biri shoir nomiga olamshumul shuhrat keltirishga arzigulikdir.

Alisher Navoiyga qiziqish, uni o`rganish Yevropa va Rossiyada ham xiyla katta tarixga ega. 1832 yili ingliz sharqshunosi Devit “Turkiya tili grammatikasi” asarida Navoiy haqida qisqacha maqola beradi. Fransuz sharqshunosi Katrmer 1841 yilda bosilgan adibning “Muhokamatul-lug`atayn” va “Tarixi mulki Ajam”ini e`lon qilgan, I. N. Berezin “Turk xrestomatiyasi”da Navoiyning bir necha asarlaridan parchalar bergan. Shu yo`sinda buyuk shoir nomi Yevropa mamlakatlarida tanila boradi. 1861 yili Istambuldagi Fransiya elchixonasida sekretar, tarjimon, keyinchalik bosh konsul bo`lib xizmat qilgan fransuz sharqshunosi M. Belen “Osiyo jurnali”da “Mir Alisher hayoti” maqolasida shoir hayoti va ijodini yorituvchi keng ma`lumot beradi. Mazkur jurnalning 1866 yil sonida “Sharq moralistlari” maqolasida Belen Navoiy dunyoqarashi haqida fikr yuritib, “Mahbubul qulub”dan parchalar tarjimasini ham beradi.

Navoiy tavalludining 507 yilligi munosabati bilan nemis adibi A. Kurella 1948 yili “Farhod va Shirin”dan parchalarni nemis tilida chop ettirdi. 525 yillik yubileyi munosabati bilan doston tarjimasini yakunlab, nemis adabiyot ixlosmandlari e`tiboriga havola qildi. 1952 yilda Argentinada Lui Orsettining “A. Navoiy” deb nomlangan asari ispan tilida bosilib chiqdi. Unda Movarounnahr tarixi qadim davrdan XV asrgacha bo`lgan davri haqida hikoya

qilinib, “Layli va Majnun”, “Farhod va Shirin”, “Sab’ai sayyor”, “Saddi Iskandariy” dostonlarining mazmuni beriladi. Bu kitobcha Lotin Amerikasi xalqlarini o`zbek adibi ijodi bilan tanishtiruvchi asosiy manbadir. 1956 yilda Ruminiya poytaxti Buxarestda A. Navoiyning “Tanlangan asarlari” chop etildi. Bolgar shoiri Iordan Milev 1974 yilda “Layli va Majnun”ni qisqartirib tarjima qildi va “O`rta asr she’riyati” to`plamida ulug` adib she’rlarini chop ettirdi.

Yevropada ulug` shoir asarlari haqida ko`pgina ilmiy kitoblar yuzaga keladi. Bunga Pave de Kurteylning Navoiy asarlaridan foydalanib tuzgan lug`ati, ingliz olimlari Charlz Rio, E. Braun, rus sharqshunoslari I. N. Berezin, M. Nikitskiy, venger H. Vamberi, fransuz Belen, Bloshe, turk Ogoh Sirriy Levend, Ahmad Otash, arab Ahmad ibn Ali Damashqiy, nemis A. Kurella va boshqalarning asarlari misol bo`la oladi.

Navoiy o`z asarlarida tinchlik, insonparvarlik, vatanparvarlik, muhabbat, sadoqat g`oyalarini tarannum etgani tufayli uning asarlari boshqa tilda so`zlashuvchi xalqlar adabiyotiga ham kirib bordi va o`sha xalqlar qalbidan o`rin oldi.

Qardosh MDH mamlakatlarida Navoiy asarlari 17 tilda, 87 marta jami 979 ming nusxada nashr etilishi bunga misol bo`la oladi.

Navoiy asarlari qaysi tilda o`qilmasin u o`z asarlari bilan Angliyada ingliz, Olmoniyada nemis, Farangistonda fransuz, Italiyada italyan xalqi farzandi bo`lib, o`sha xalq, o`sha millat yarasiga malham, dardiga davo bo`ldi va bo`lmoqda.

Chunki u kuylagan, orzu qilgan g`oyalar faqat Sharq xalqlarininggina emas, balki butun dunyo xalqlari, millatlarining ahvoli, kechmishi, orzusi edi.

Navoiy o`zining asarlaridan barcha xalqlar bahramand bo`lishini orzu qilib shunday munajat qilgan edi:

Xalqqa zebi torak ayla ani,

O`quganga muborak ayla ani,

Yetti aflokni anga yor et,

Yetti iqlimni anga xaridor et.

Uning munajatini ijobat bo`lganini esa siz-biz shohidi bo`lib turibmiz.